

Protiv izbora

DAVID VAN REJBRUK

prevela s nizozemskog
Olivera Petrović van der Leuv

‘Le peuple anglais pense être libre, il se trompe fort, il ne l’est que durant l’élection des membres du Parlement; sitôt qu’ils sont élus, il est esclave, il n’est rien.’

Jean-Jacques Rousseau, Du contrat social (1762)

“Engleski narod misli da je slobodan, no jako se vara, on je slobodan samo za vreme izbora članova Parlamenta; čim oni budu izabrani, on je ponovo rob, on nije ništa.”

Žan Žak Ruso, Društveni ugovor (1762)

Sadržaj

1 SIMPTOMI // 7

Oduševljenje i podozrenje: paradoks demokratije // 9

Kriza legitimnosti: podrška sve manja // 12

Kriza efikasnosti: delotvorost sve manja // 15

2 DIJAGNOZE // 21

Krivi su političari: dijagnoza populizma // 21

Kriva je demokratija: dijagnoza tehokratije // 23

Kriva je reprezentativna demokratija: dijagnoza direktne demokratije // 26

Kriva je izborna predstavnička demokratija:
nova dijagnoza // 34

3 PATOGENEZA // 49

Demokratska procedura: izbor žrebom
(antičko doba i renesansa) // 49

Aristokratska procedura: izbori (osamnaesti vek) // 63

Demokratizovanje izbora: prividni proces
(devetnaesti i dvadeseti vek) // 72

4 TERAPIJA // 81

Povratak žreba: deliberativna demokratija
(kraj dvadesetog veka) // 81

Demokratske inovacije u praksi:
internacionalno traganje (2004 - 2013) // 88

Demokratsko modernizovanje budućnosti:
skupština izabrana žrebom // 99

Obrazac za demokratiju zasnovanu
na izboru žrebom // 105

Privremeni pledoaje za dvopredstavnički sistem // 114

ZAKLJUČAK //	125
Pogovor //	127
Reč zahvalnosti //	133
Bibliografija //	137
Beleške //	143

1 SIMPTOMI

Oduševljenje i podozrenje: paradoks demokratije

Nešto čudno se događa s demokratijom: čini se da je svi žele, ali niko više ne veruje u nju. Ko pri tom pogleda međunarodne statistike konstatuje da sve više ljudi sebe smatra pristalicama demokratije. *World Values Survey*, međunarodni istraživački projekat velikih razmera, ispitao je prethodnih godina više od 73.000 ljudi iz 57 zemalja, koji predstavljaju više od 85 procenata svetskog stanovništva. Na pitanje da li je demokratija dobar način upravljanja državom čak 96 procenata ispitanih odgovorilo je pozitivno.¹ Broj svetskog stanovništva koji ima povoljan stav prema konceptu demokratije nikada nije bio tako veliki kao danas.

Ovakvo oduševljenje je jednostavno spektakularno, svakako ako znamo da se, još pre samo sedamdeset godina, demokratija nije baš tako dobro kotirala. Na kraju Drugog svetskog rata, usled fašizma, komunizma i kolonijalizma, svet je imao samo dvanaest punopravnih demokratija.² Brojač se polako pokretao: 1972. godine bilo je 44 slobodne zemlje.³ Taj broj se do 1993. povećao na 72. Od ukupno 195 zemalja danas su 117 izborne demokratije. Devedeset od tih demokratija važe i praktično kao slobodne zemlje. Nikada ranije u istoriji nije bilo toliko demokratija, nikada ranije ovaj državni sistem nije imao toliko pristalica.⁴

Ali oduševljenje je splasnulo. Isti *World Values Survey* pokazao je naime i to da se poslednjih deset godina, širom sveta, sve više čuje poklič prizivanja snažnih vođa 'koji ne treba da vode računa o izborima ili parlamentu' i da je poverenje u parlamente, vlade i političke partije dostiglo istorijski najnižu tačku.⁵ Čini se da još postoji naklonost prema ideji demokratije, ali ne i praksi demokratije, u svakom slučaju ne sadašnjoj praksi.

Ovaj pad se delom može staviti na teret novonastalim demokratijama. Dvadeset godina nakon pada Berlinskog zida u mnogim zemljama bivšeg Istočnog bloka izgubljene su gotovo sve iluzije. Arapsko proleće je u svim zemljama isto tako malo vodilo ka sunčanom letu. Čak i u zemljama u kojima su održani izbori (Tunis, Egipat) mnogi su otkrili naličje novog sistema. Gorka konstatacija: ljudi koji prvi put upoznaju demokratiju, uče kako je praksa manje ružičasta od ideala, pogotovo ako demokratizovanje ide ruku pod ruku s nasiljem, korupcijom i ekonomskim padom.

Ali ovo nije jedino objašnjenje. I etablirane demokratije sve češće se suočavaju s protivrečnim signalima odobravanja i kritike. Taj paradoks nigde nije tako frapantan kao u Evropi. Iako koncept demokratije ovde ima istorijske korene i danas još može računati na masovnu podršku, jasno vidimo kako nestaje poverenje u faktičke demokratske institucije. U jesen 2012. *Evrobarometar*, zvanični istraživački biro Evropske unije, zabeležio je da tek 33 posto Evropljana ima poverenja u Evropsku Uniju (2004. poverenje je imalo svih 50 procenata!). Poverenje u nacionalne parlamente i vlade još je niže, naime 28 i 27 procenta.⁶ Ove cifre već godinama nisu bile tako niske. Dve trećine do tri četvrtine ljudi u današnje vreme nema poverenje u najznačajnije ustanove svojih političkih ekosistema. I premda je izvesna doza skepse osnov kritičkog građanstva, opravdano je pitanje koliko ova sumnja treba da bude masovna i kada se zdravo podozrenje pretvara u direktnu averziju.

Poslednje cifre daju jasnu sliku o tome kakvo se nepoverenje nadvilo nad Evropom. Ono nipošto nije ograničeno na formalnu politiku, već se odnosi i na javna preduzeća kakva su pošta, zdravstvo i železnica. Poverenje u politiku je tek deo šireg doživljaja stvarnosti. Ali ako pogledamo demokratske ustanove, jasno vidimo da je nepoverenje daleko najveće prema političkim partijama, (prosečna ocena koju građanin Evrope daje političkim partijama je 3,9 na skali do 10), potom slede vlade (4 od 10), parlamenti (4,2 od 10) i informativni mediji (4,3 od 10).⁷

Nepoverenje je uostalom uzajamno. Nizozemski istraživač Peter Kane (Peter Kanne) je 2011. prezentovao interesantne cifre o tome kako partijska politika u Den Hagu gleda na nizozemsko društvo. 87 procenata upravljačke elite u Nizozemskoj smatra sebe inovativnim, slobodoljubivim i međunarodno orijentisanim, ali 89 procenata te elite smatra da je narod pre tradicionalno, nacionalistički i konzervativno nastrojen.⁸ Političari, dakle, masovno polaze od toga da građani imaju drugačije, u njihovim očima manje uzvišene vrednosti no što su njihove. Nema razloga za sumnju da ove cifre važe i drugde u Evropi.

Vratimo se građaninu. Kao objašnjenje njegovog sve većeg nepoverenja često se navodi 'apatija'. Individualizovanje i konzumerizam su navodno toliko istanjili kritički angažman građanina da se njegova vera u demokratiju pretvorila u nezainteresovanost. Građanin danas navodno u najboljem slučaju tumara u bezvoljnoj ravnodušnosti i okreće kanal čim vidi da je reč o politici. 'Građanin se isključuje' kako se to onda naziva. Ali to se ne slaže s činjenicama. Da, mnogi nisu naročito zainteresovani za politiku, ali velika većina građana nikad nije ni bila previše zainteresovana za politiku. Ovo smanjenje interesa nipošto nije novijeg datuma. Istraživanja upravo pokazuju da je interesovanje za politiku veće nego pre: ljudi mnogo više pričaju o politici s prijateljima, porodicom i kolegama nego ranije.⁹

Dakle, nikakav talas apatije. Da li to treba da nas umiri? Veliko je pitanje. Period u kome interesovanje za politiku raste, a poverenje u politiku opada, uvek u sebi nosi nešto eksplozivno. Jer to znači da se povećava jaz između onog što sâm građanin misli i onoga što vidi da političari čine, jaz između onoga što on kao građanin smatra nužnim i što država, u njegovim očima, zanemaruje. Posledica je frustracija. Šta za stabilnost jedne zemlje znači to što sve veći broj građana pomno prati *whereabouts* o vlastodršcima u koje ima sve manje poverenja? Koliko prekornih pogleda sistem može da izdrži? I da li su to samo pogledi, danas kada svako može da iznese svoje strasno uverenje *online* i da ga deli s drugima?

Živimo u svetu koji se dijametralno razlikuje od sveta šezdesetih godina prošlog veka. Tada je obična žena sa sela mogla da bude potpuno politički apatična i da istovremeno ima potpuno poverenje u politiku.¹⁰ Sociološka istraživanja su pokazala da je takva žena sa sela imala osećaj sigurnosti, a to poverenje karakterisalo je veliki deo Zapadne Evrope. Tada je deviza bila: apatija i poverenje. Danas je pak: entuzijazam i nepoverenje. To su nemirna vremena.

Kriza legitimnosti: podrška sve manja

Demokratija, aristokratija, oligarhija, diktatura, despotizam, totalitarizam, anarhija: svaki politički sistem mora umeti da uspostavi ravnotežu između dva fundamentalna kriterijuma: efikasnosti i legitimnosti. Efikasnost se tiče pitanja: koliko brzo jedna vlast može naći uspešna rešenja za probleme s kojima je suočena? Legitimnost se tiče pitanja: u kojoj meri stanovništvo prihvata ta rešenja? U kojoj meri priznaju autoritet vlasti? Efikasnost se odnosi na delotvornost, legitimnost na podršku. Ova dva kriterija su po pravilu u obrnutoj srazmeri: diktatura je nesumnjivo najefikasniji oblik vladavine (jedna jedina osoba odlučuje i gotovo), ali retko ima i trajnu podršku. Obrnuto, zemlja koja o svakoj meri beskonačno raspreda sa svakim građaninom, ima veću podršku, ali svakako ne i delotvornost.

Demokratija je najmanje loša od svih vidova upravljanja upravo zato što pokušava da zadovolji oba kriterija. Svaka demokratija teži zdravoj ravnoteži između legitimnosti i efikasnosti. Ponekad je kritika usmerena na jedno, ponekad na drugo. Sistem se tako održava kao kormilar na brodu: premešta težinu s jedne noge na drugu, zavisno od nalleta vetra i nagiba. Ali zapadne demokratije se danas bore i sa krizom legitimnosti i sa krizom efikasnosti. To je neobičajeno. To više nije nalet vetra, već oluja. Da bismo to razumeli moramo pogledati brojke koje retko dospevaju na naslovne strane. Ako lupom pogled zadržavamo samo

na vibriranju svakog merenja javnog mnjenja ili rezultati-
ma izbora, gubimo iz vida velike morske oluje i vremenske
promene.

U analizi koja sledi pogled ću usmeriti na nivo nacio-
nalnih uprava u raznim zemljama. Neosporno je da pored
njih postoje i lokalni, regionalni i nadnacionalni ešeloni,
svaki sa sopstvenom dinamikom i interakcijom. Ali nacio-
nalni nivo je najpogodniji za šire istraživanje o tome koliko
je zdrava predstavnička demokratija.

Krizu legitimnosti pokazuju tri nepogrešiva simptoma.
Prvo, sve manje ljudi glasa. Šezdesetih godina dvadesetog
veka u Evropi je na izborima učestvovalo više od 85 pro-
centata birača. Devedesetih manje od 79 procenata. U pr-
voj deceniji dvadeset prvog veka učešće na izborima spalo
je na 77 procenata, najniža cifra posle Drugog svetskog
rata.¹¹

U apsolutnim ciframa radi se o milionima Evropljana
koji više ne žele da izađu na birališta. Uskoro će to biti če-
tvrtina glasača. U SAD-u je još dramatičnije: na izborima
za predsednika *voter turnout* (odziv glasača) iznosi manje
od 60 procenata, na *midterm* izborima za Predstavnički
dom i Senat samo 40 procenata. Izostanak sa izbora po-
staje na Zapadu najznačajniji politički trend, ali o tome
se nikad ne govori. U Belgiji, zbog obaveznosti glasanja,
apstinencija je naravno manja (proteklih deset godina pro-
sečno 10 procenata), ali cifre se povećavaju: sa 4,91 proce-
nata u 1971. na 10,78 procenata u 2010.¹² Lokalni izbori
u Belgiji 2012, bučno praćeni u medijima, dosegli su
najnižu cifru za poslednjih četrdeset godina. U gradovima
kao Antwerpen i Ostende izostanak glasača dostigao je 15
procenata.¹³ Naročito su cifre za Antwerpen zapanjujuće: u
nacionalnim medijima mesecima je trajala borba za lentu
gradonačelnika. U Nizozemskoj je na parlamentarnim iz-
borima u septembru 2012. čak 26 procenata glasača ostalo
kod kuće.¹⁴ 1977. apstinencija je iznosila samo 12 proce-
nata.¹⁵ Demokratija ima ozbiljan problem legitimteta ako
građani više ne žele da učestvuju u najvažnijoj proceduri:
izlasku na biračka mesta. Da li je parlament onda još re-

prezentativan? Da li bi onda četvrtina sedišta u parlamentu morala ostati prazna četiri godine?

Drugo, pored apstinencije, postoji i nepostojanost glasača. U Evropi ne samo da sve manje ljudi glasa, već glasaaju i sve ćudljivije. Oni koji još izlaze na glasanje možda priznaju legitimnost procedure, ali pokazuju sve manje lojalnosti jednoj istoj partiji. Organizacije koje smatraju svojim predstavnicima imaju samo privremenu podršku glasačkog tela. Politićka nauka u tom kontekstu govori o 'electoral volatility' (izborna kolebljivost), 'izornoj promenljivosti' i konstatuju da je ona od devedesetih godina enormno porasla: rezultati pokazuju da više od deset, dvadeset, čak i trideset procenata biraća menja svoj izbor. Sada vlada 'lutajućii glasać. Sve su uobićajeniji politićki zemljotresi. 'Izbore koji su dosad odrćzani u novom veku, potvrđuju ovaj novi trend', konstatuje nedavna studija. 'Austrija, Belgija, Nizozemska i Švedska dostigle su nove rekorde, iznenadnim porastom ekstremne desnice (u Nizozemskoj 2002) ili iznenadnim padom desnice (Austrija 2002), dakle rezultatima izbora koji spadaju u najpromenljivije u istoriji Zapadne Evrope'.¹⁶

Treće, sve je manje ljudi koji su ćlanovi politićkih partija.¹⁷ U zemljama Evropske unije samo 4,65 procenata glasaća pripada nekoj politićkoj partiji. Ovo je prosećna cifra. U Belgiji 5,5 procenata ima još partijsku knjićzicu (naspram 9 procenata u 1980.), u Nizozemskoj samo 2,5 procenata (naspram 4,3 procenata 1980.), ali neosporan je neprestani pad. Nedavna naućna studija nazvala je ovaj fenomen '*quite staggering*' ('prilićno zapanjujućim'). Nakon sistematićne analize, istraćivaći su konstatovali: 'U ekstremnim slućajevima (Austrija, Norveška), gubitak iznosi više od 10 procenata, u drugim zemljama oko 5 procenata. Sve zemlje, s izuzetkom Portugalije, Grćke i Španije (koje su demokratizovane tek sedamdesetih godina) beleće istovremeno i drastićan dugoroćni gubitak u apsolutnom broju ćlanstva: gubitak od jednog miliona u Velikoj Britaniji, Francuskoj i Italiji, otprilike pola miliona u Nemaćkoj i gotovo isto toliko u Austriji. Politićke partije u Velikoj Bri-

taniji, Norveškoj i Francuskoj izgubile su više od polovine članstva od 1980, u Švedskoj, Irskoj, Švajcarskoj i Finskoj gotovo polovinu. Ove cifre su upadljive i sugerišu da su priroda i značaj partijskog članstva radikalno promenjeni.¹⁸

Šta za legitimitet demokratskog sistema znači to što sve manje ljudi želi da se priključi najznačajnijem akteru tog sistema? Koliko je loše to što su u Evropi najveće političke partije upravo one institucije prema kojima vlada najveće nepoverenje? I kako to da iste te političke partije uopšte nisu zabrinute zbog toga?

Kriza efikasnosti: delotvorost sve manja

U krizi je ne samo legitimnost demokratije, i njena efikasnost doživljava teška vremena. Postalo je sve teže efikasno upravljati. Parlamenti ponekad tek nakon decenije i po uspevaju da izglasaju novi zakon. Vlade je sve teže formirati, sve su češće nestabilne, a glasači ih kasnije sve teže kažnjavaju. Izbori, na kojima već učestvuje sve manje ljudi, sve češće smanjuju efikasnost. Opet ću opisati tri simptoma.

Prvo, pregovori o formiranju vlade traju sve duže, posebno u zemljama s kompleksnim koalicionim vladama. To važi ne samo za Belgiju, koja je nakon juna 2010. obojila sve rekorde i godinu i po dana bila bez vlade, već i za Španiju, Italiju i Grčku, u kojima je nakon poslednjih izbora s velikim teškoćama formiran vladin tim. Čak i u Nizozemskoj postaje sve teže. U posleratnom periodu, od devet pregovora za formiranje vlade koji su trajali duže od 80 dana, tri su bila u periodu posle 1994.¹⁹ Razlozi su različiti. Jedan od njih je svakako to što vladini programi postaju sve duži, sve detaljniji. Ovo je vrlo čudan razvoj: vreme na su teže predvidiva nego ikada, fleksibilno reagovanje na akutne probleme je svakodnevno, ali politički program očigledno mora biti unapred formulisan i utvrđen do deta-

lja: međusobno nepoverenje koalicionih partija postalo je toliko veliko, a otuda i nervoza zbog moguće kazne birača. Svaka partija želi da igra na sigurno. Unapred i nepromenljivo mora biti utvrđeno što više elemenata, kako bi se stranačke ovce privele vladinom programu. Posledica: duži pregovori.

Drugo, vladajuće partije bivaju sve oštrije kritikovane. Komparativno istraživanje predstavničkih vlada je prilično mlada disciplina, ali neki rezultati su zadivljujući. To svakako važi za istraživanje elektoralne 'nagrade' u Evropi. Kakva je sudbina jedne od vladajućih partija na sledećim izborima? Pedesetih i šezdesetih godina, partije koje su učestvovalе u vladi gubile su 1 do 1,5 procenat glasova, sedamdesetih godina 2 procenta, osamdesetih 3,5 procenta, a devedesetih 6 procenta. Nakon 2000. taj procenat je porastao na 8 i više. Na poslednjim izborima u Finskoj, Nizozemskoj i Irskoj vladajuće partije izgubile su 11, 15 i 17 procenata birača.²⁰ Ko bi još u Evropi želeo efikasno da upravlja ako je cena učešća u vladi tako neumoljivo visoka? Zato je trenutno mnogo racionalnija opcija ostati po strani, a svakako ako to ne utiče na partijske finansije: izvor im je u državnom budžetu.

Treće, upravljanje postaje sve sporije. Veliki infrastrukturni poslovi kao Amsterdamska metro-linija Sever-Jug, nova železnička stanica u Štutgartu, zatvaranje Antverpenskog kružnog puta i planirani međunarodni aerodrom u Nantu, ostaju nerealizovani ili tek delimično realizovani. Nacionalne vlade u Evropi izgubile su mnogo na ugledu i moći jer su povezane s mnoštvom lokalnih i nadnacionalnih učesnika. Dok su ovakvi projekti nekad bili izvor prestiža i sposobnosti, danas su u najboljem slučaju noćna mora javnih vlasti. Prošla su ponosna vremena plana Delta, Brane na severu Nizozemske, TGV mreže u Francuskoj i Evrotunela. Ako je danas teško sagraditi i jedan tunel ili most, šta nacionalne vlade uopšte mogu postići sopstvenim snagama? Malo, jer ma šta činile, ruke su im vezane nacionalnim dugovima, evropskim zakonodavstvom, američkim agencijama za rejting, multinacional-

nim kompanijama i međunarodnim sporazumima. Na početku dvadeset prvog veka suverenitet, nekada fundament nacionalne države, postao je vrlo relativan pojam. Otuda nacionalne vlade ne mogu više adekvatno rešavati velike izazove našeg doba: klimatske promene, bankarsku krizu, krizu evra, ekonomsku krizu, *offshor*-zloupotrebe, migracije, prenaseljenost.

Bespomoćnost je ključna reč našeg vremena: bespomoćnost građanina u odnosu na vladu, bespomoćnost vlada u odnosu na Evropu i bespomoćnost Evrope u odnosu na svet. Svi gledamo u ruševine pod nama i potom podižemo pogled ali ne s nadom i poverenjem već s beznađem i besom. Moć danas: merdevine pune onih koji kunu i psuju.

Politika je uvek bila veština onoga što je *moгуće* uraditi, a danas je postala veština mikroskopskog. Jer nemoć da se pristupi rešavanju strukturnih problema uvek prati preterano uveličavanje trivijalnosti, potpirivano pomahnitalim sistemom medija koji, sledeći logiku tržišta, naduvavanje beznačajnih konflikata smatra važnijim nego da nudi uvid u realne probleme, naročito u vreme smanjene prodaje i gledanosti. Drugim rečima: svakodnevne teme vladaju više nego ikada. Nizozemski parlament se 2009. zamislio nad ovim. Izveštaj upravne komisije o parlamentarnoj samorefleksiji svedoči o priličnoj meri uvida u sopstveno funkcionisanje:

‘Da bi preživeli sledeće izbore, političari se neprestano trude da postignu poene. Mediji, sve više komercijalizovani, odveć rado nude podijum za to, usled čega su ova tri sektora [politika, mediji i privreda] uzajamno povezani u neku vrstu rvačkog zahvata, dakle neku vrstu ‘Bermudskog trougla’ koji na misteriozan način sve povlači naniže i pri tom se svi pitaju šta je uzrok tome. [...] Čini se da je uzajamno dejstvo politike i medija zaista značajan faktor sve većeg incidentalizma u politici. Mediji žive od vesti. U razgovoru s novinarima primećeno je da incidenti

privlače veću pažnju medija nego dobre rasprave koje se takođe vode.²¹

Incidentalizam: dobar termin. Cifre to ne prikrivaju. Proteklih godina broj usmenih i pismenih pitanja, predloga za diskusiju i hitnih rasprava u Nizozemskom parlamentu porastao je brzinom odapete strele, paralelno sa gledanošću programa na nizozemskoj televiziji u kojima se razgovara sa političarima, jer član palamenta treba i mora da postigne poene kada se uključe kamere. ‘Članovi parlamenta su radije svakog dana “zapanjeni”, “šokirani” i “u najvećom meri neprijatno iznenađeni”, konstatuje jedan od ispitanika za ovaj izveštaj. ‘U devetnaestom veku u parlamentu je možda bilo previše posedelih pravnika; u današnjem premalo.’²²

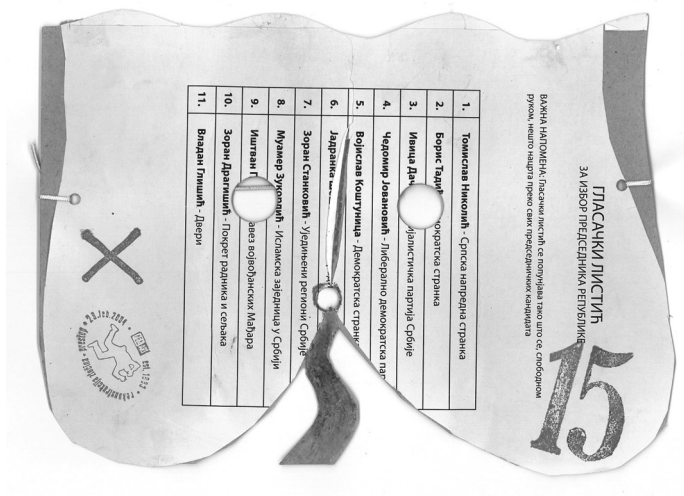
Ako revnost popularisanja postane važnija od upravljanja, ako predizborna groznica postane hronična bolest, ako se kompromisi uvek smatraju izdajom, ako partijska politika sistematski izaziva prezir, ako učešće u vladi zasigurno ima za posledicu tešku kaznu od strane glasača, zašto bi se mlad čovek s idealima uopšte upuštao u politiku? Parlamentu pretila malokrvnost. Rekrutovanje novih nadahnutih ljudi postaje sve teže: sekundarni simptom krize efikasnosti. A poziv političara doživljava isto što i poziv nastavnčkog kadra: nekada ugledni i cenjeni pozivi, danas pasji posao. Naslov jedne nizozemske brošure za pridobijanje novih političkih talenata već mnogo govori: *Naći i zadržati*.²³

Zadržati nije jednostavno jer politički talenti sagorevaju brže nego ranije. Herman van Rompaj (Herman van Rompuy), predsednik Evropskog Saveta, nedavno je o ovome rekao: ‘Način na koji funkcionišu naše demokratije ‘troši’ ljude zastrašujućim tempom. Moramo se pobrinuti da i sama demokratija ne bude potrošena.’²⁴

Eto, to je srž krize efikasnosti: demokratija postaje sve ‘bezubija’, ali začudo i sve glasnija. Današnji političar, umesto da sedi u nekom ćošku i mrmlja, zapanjen sopstvenom nesposobnošću, sa skromnošću primerenom ograničenom

radijusu dejstva može, zapravo *mora* – izbori i mediji ne ostavljaju mu drugu alternativu – na sva zvona oglašavati sopstvene vrline, najradije s uzdignutom pesnicom, čvrsto upetih stopala i otvorenih usta, jer to dobro pristaje i stvar utisak efikasnosti. Misli on. Umesto da skrušeno prizna izmenjene odnose snaga i traga za novim oblicima smislenog upravljanja, političar mora nastaviti izbornomedijску igru, često i protiv svoje volje i volje građana, kojima sve to već postaje prilično zamorno: toliko uskovitlane i prozirne historije ne može ponovo povratiti poverenje. Kriza efikasnosti samo povećava krizu legitimnosti.

Takvi su i rezultati. Simptomi od kojih pati zapadna demokratija podjednako su učestali koliko nejasni, ali onaj ko poređa i poveže izostanak glasača, promenljiv izbor glasača, smanjivanje partijskog članstva, nemoć onih koji upravljaju, političku oduzetost, strah od poraza na izborima, nedostatak novih kadrova, grčevito profilisanje, hroničnu izbornu groznicu, iscrpljujući medijski stres, pozorenje, ravnodušnost i ostale uporne grčeve, vidi kako se pojavljuju konture jednog sindroma, *Sindroma demokratskog zamora*, bolesti koja još nije opisana, ali od koje neosporno pate mnoga zapadna društva. Pogledajmo koje dijagnoze već postoje za ovaj sindrom.

Likovni prilozu u knjizi su dokumenti izložbe „maski od glasačkih listova” Šok zadruge (Ex Art klinike). Umetnička reakcija na fenomen masovnog ruganja izborima i političarima grafičkim intervencijama na glasačkim listovima prilikom glasanja. (Napomena izdavača)

2 DIJAGNOZE

Mnogostruke analize sindroma demokratskog zamora mogu se svesti na četiri različite dijagnoze: krivi su političari, kriva je demokratija, kriva je predstavnička demokratija i jedna specifična varijanta: kriva je izborna predstavnička demokratija. Razmotriću ih tim redom.

Krivi su političari: dijagnoza populizma

Da su političari lovci na karijere, paraziti koji samo pune sopstvene džepove, asocijalni profiteri, da nemaju nikakav kontakt sa životom običnih ljudi, da je najbolje da se svi pakupe: ovi slogani su nam dovoljno poznati. Populisti ih svakodnevno koriste. Po njihovoj dijagnozi kriza demokratije je pre svega kriza političkog personala. Sadašnji upravljači su, tako glasi njihova argumentacija, demokratska elita, kasta potpuno otuđena od nevolja i pritužbi prosečnog stanovnika. Nije ni čudo što demokratija doživljava teška vremena!

Ovo je diskurs koji u Evropi čujemo iz usta već dobro poznatih partijskih vođa poput Silvia Berlusconija, Herta Vildersa (Geert Wilders) i Marin le Pen, ali i novopridošlih kao što su Bepe Grilo u Italiji, Norbert Hofer u Austriji i od partija kakve su Jobik (Mađarska), Pravi Finci i Zlatna zora (Grčka). U angloameričkom svetu videli smo spektakularni uspon ličnosti kao što su Najdžel Faradž i naravno Donald Tramp. Recept za sindrom demokratskog zamora po njima je relativno jednostavan: bolje predstavništvo naroda, ili bolje rečeno, predstavništvo *bliže narodu*, a ono se naravno najbolje postiže većim brojem glasova za njihove sopstvene populističke partije. Vođa takvih partija sebe predstavlja kao direktnog predstavnika naroda, glas pravih osećanja naroda, otelotvoreni *common sense*. Za razliku od njegovih kolega, on tvrdi da je blizak ljudima